

Inherent kwantitatieve uitdrukkingen en kwalitatieve kategorisatie

door

P. SWIGGERS

(N.F.W.O.)

Uitdrukkingen van kwantiteit (of : kwantitatieve uitdrukkingen) worden steevast in de grammatika's¹ verbonden met de elementen (uit de verschillende morfologische klassen) die op direkte wijze kwantiteit uitdrukken :

1. telwoorden (ordinalia, kardinalia,...)
2. bijwoorden en voornaamwoorden die een hoeveelheid of intensiteit uitdrukken : *veel, weinig, genoeg, erg, bijzonder, nauwelijks, hoeveel,...*
3. substantieven en adjektieven die een hoeveelheid uitdrukken² : *een massa, een hoop, een pak, een handvol, veel/vele, weinig/weinige, enkele, verscheidene,...*

De uitstekende *Algemene Nederlandse spraakkunst* van Guido Geerts e.a.³ vormt hierop geen uitzondering. De *ANS* behandelt de kwantitatieve uitdrukkingen in functie van de morfologische elementen die hierbij gebruikt worden : telwoorden, kwantificerende bijwoorden en voornaamwoorden⁴, substantieven en adjektieven die een hoeveelheid uitdrukken⁵. De behandeling van deze uitdrukkingen is uitvoerig en uiterst precies. Het ligt trouwens niet in mijn be-

1. Niet alleen in de grammatika's overigens : Ferdinand BRUNOT in zijn *La pensée et la langue* (Parijs, 1922 ; 1936³) wijdt een aantal ideeënrijke pagina's (p. 108-133) aan de uitdrukkingen van hoeveelheid („l'expression de la quantité" ; „les mesures" ; „les calculs"), waarin de numeralia, de bijwoorden, voornaamwoorden en naamwoorden centraal staan. Zoals Brunot terecht doet opmerken, is het lidwoord slechts een indirecte kwantiteitsuitdrukking.

2. En eventueel een naamwoord selekteren als bepaling : *een zuerm bijen, een snuffe zout,...*

3. G. GEERTS - W. HAESERYN - J. DE ROOIJ - M. C. VAN DEN TOORN, red. *Algemene Nederlandse spraakkunst* (Groningen - Leuven, 1984). Over de *ANS*, zie mijn bespreking in *Language* (te verschijnen in 1986).

4. De *ANS* maakt een onderscheid tussen zelfstandig en bijvoeglijk gebruikte pronomina (de laatste vallen functioneel gezien onder de adjektieven).

5. Zie *ANS*, p. 274-282, 288-302, 377, 751-752, 833-834 (de laatste passage behandelt het probleem van de overeenkomst van het werkwoord met het onderwerp).

doeling de daar gegeven beschrijving te verbeteren. Eerder wil ik ze aanvullen met de bespreking van een probleem dat op het eerste gezicht niet valt onder de „kwantiteits”-problematiek. Immers, de gevallen die hierna zullen besproken worden, bevatten een kwalificerend adjektief. De stelling die ik zal verdedigen is dat deze uitdrukkingen enkel een kwalificerend adjektief kunnen bevatten omdat ze inherent gekwantificeerd zijn.

Bekijken we de volgende gevallen :

- a. De atleten liepen aan een *hoog* tempo.
- b. Hij reed tegen een *overdreven* snelheid.
- c. Ze waren gescheiden door een *grote* afstand.

De adjektieven *hoog*, *overdreven*, *grote* zijn kwalificerende adjektieven, maar hun gebruik in zinnen (a)-(c) vertoont twee bijzondere kenmerken :

1. de adjektieven kunnen niet weggelaten worden (vgl. de grammaticaal of semantisch aberrante zinnen : * De atleten liepen aan een tempo ; * Hij reed tegen een snelheid ; * ? Ze waren gescheiden door een afstand), hoewel kwalificerende adjektieven⁶ in principe steeds kunnen weggelaten worden (De atleten liepen in een blauw trainingspak :: De atleten liepen in (een) trainingspak ; Ze reden door een groot bos :: Ze reden door een bos).
2. de adjektieven kunnen vervangen worden door een bepalende uitdrukking waarin duidelijk een hoeveelheid wordt uitgedrukt :
  - a'. De atleten liepen aan een tempo van 25 km per uur.
  - b'. Hij reed tegen een snelheid van 175 km per uur.
  - c'. Ze waren gescheiden door een afstand van 15 km.

De zinnen in (2) wijzen duidelijk op een kwantitatieve waarde van de uitdrukkingen (*aan*) een *hoog tempo*, (*tegen*) een *overdreven snelheid*, (*door*) een *grote afstand*. Hoe moeten we ons nu deze kwantitatieve waarde voorstellen ?

Kwantitatieve uitdrukkingen kan men, naar het mij voorkomt, op de volgende wijze indelen :

- I. Absoluut-kwantitatieve uitdrukkingen : vgl. de zinnen in (2), of het gebruik van telwoorden (in zinnen als *Ze waren met tien* ; *Vijf negertjes bleven er nog over*,...)

6. Behalve wanneer adjektief en substantief één geheel vormen : *hoge bakken*, *hoge rug*, *grote manieren*,...

- II. Relatief-kwantitatieve uitdrukkingen : deze kan men dan weer indelen in
- IIa. Relatief-kwantitatieve uitdrukkingen qua hoeveelheid : bv. *enkele, sommige, talloze,...*
- IIb. Relatief-kwantitatieve uitdrukkingen naar intensiteit⁷ : bv. *bijzonder, erg,...*

De hierboven geanalyseerde gevallen (a)-(c) zijn inherent kwantitatief omdat ze juist een precisering vragen van hun intensiteit : die precisering wordt uitgedrukt door het adjektief dat het substantief bepaalt (*hoog tempo, overdreven snelheid, grote afstand*). Onder de relatief-kwantitatieve uitdrukkingen naar intensiteit (IIb) vallen dus niet alleen bijwoorden, maar ook adjektieven (in inherent kwantitatieve uitdrukkingen). In de zinnen (a)-(c) wordt door een van nature uit kwalificerend adjektief een bepaalde intensiteit (en intensiteit valt onder het begrip kwantiteit, vgl. het schema hierboven) gepreciseerd.

Een bevestiging van deze analyse vindt men in het feit dat de bepaling van de intensiteit (de meest subjektieve van de kwantitatieve uitdrukkingen die hierboven werden getypologiseerd) ook kan uitgedrukt worden door een soort „suppletieve” structuur, waarin het adjektief kan weggelaten worden, omdat de intensiteit reeds wordt aangegeven door de (uiterst betekenisvolle) intonatie :

- a''. De atleten liepen aan *een tempo!*
- b''. Hij reed (me daar) tegen *een snelheid!*
- c''. Ze waren gescheiden door *een afstand!*

7. Intensiteit kan ook uitgedrukt worden door substantieven (met adjektivale functie) in samenstellingen : *Hij wachtte met een engelengeduld* (**Hij wachtte met een geduld*) ; *Hij realiseerde dit dankzij een monnikenarbeid* (**Hij realiseerde dit dankzij een arbeid*).